

نگاهی به جمعیت جوان و فعال ایران

الهام فتحي^۱

۱- مقدمه

امروزه ساختار سنی و جنسی جمعیت از اهمیت کمی و کیفی بسیاری برخوردار است و از مشغله‌های ذهنی دست اندرکاران امور اجرایی در تمام ممالک دنیا محسوب می‌شود. برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، می‌توان جمعیت را در سه گروه عمده‌ی سنی زیر بررسی کرد:

- جمعیت کمتر از ۱۴-۰ سال
- جمعیت ۱۵-۶۴ سال
- جمعیت ۶۵ سال و بیشتر

براساس سه طبقه بندی فوق، جمعیت شناسان به مطالعه و بررسی جوامع مختلف از نظر جوانی، سالمندی و سالخوردگی جمعیت پرداخته‌اند.

۲- جوانی جمعیت

برای محاسبه جوانی جمعیت کشورها از تست ورتهایم (Wertheim) استفاده می‌شود. این تست برای نخستین بار توسط جامعه‌شناس و جمعیت‌شناس معروف هلندی، پس از مطالعاتی که در سرزمین اندونزی و تعدادی از کشورهای توسعه نیافته و صنعتی به عمل آورد ارائه شد. ورتهایم به این نتیجه رسید که در بیشتر کشورهای توسعه نیافته نسبت افراد در گروه سنی کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت حدود ۴۰ درصد یا بیشتر از آن بوده است (دوکاسترو، ۱۳۴۶). از آن پس این شاخص تحت عنوان "تست ورتهایم" معروف شده است. در این شاخص چنانچه ۴۰ درصد و بیشتر از جمعیت یک کشور را جمعیت کمتر از ۱۵ سال تشکیل دهد، جمعیت آن کشور به عنوان جمعیت جوان تلقی می‌شود.

جدول ۱- جوانی جمعیت ایران بر اساس تست ورتهایم: ۱۳۳۵-۹۵

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل	۴۲/۲	۴۶/۱	۴۴/۵	۴۵/۵	۳۹/۵	۲۵/۱	۲۳/۴	۲۴/۰
شهری	۴۰/۲	۴۴/۱	۴۱/۰	۴۲/۸	۳۷/۶	۲۳/۷	۲۲/۳	۲۳/۰
روستایی	۴۳/۱	۴۷/۴	۴۷/۷	۴۸/۵	۴۲/۶	۲۸/۰	۲۶/۱	۲۶/۹

منبع: نتایج سرشماری های عمومی نفوس و مسکن: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

براساس تست ورتهایم جمعیت ایران تا سال ۱۳۶۵ جوان بوده است اما از سال ۱۳۷۵ به بعد مرحله جوانی را پشت سر گذاشته و در سال‌های بعد از سهم جمعیت جوان کاسته شده است. در سال ۱۳۹۵ سهم جمعیت جوان ۲۴ درصد بوده است. روندی که با تغییرات رشد طبیعی جمعیت کشور سازگاری دارد.

۳- جمعیت میانسال یا جمعیت فعال

در سطح بین المللی سن قانونی ورود به بازار کار سن ۱۵ سالگی و بیشتر و سن بازنشستگی نیز ۶۵ سالگی می‌باشد. لذا در مطالعات جمعیتی سنین ۱۵ تا ۶۴ سالگی به عنوان سنین فعالیت در نظر گرفته می‌شود و بسیاری از شاخص‌های مربوط به نیروی کار در این محدوده سنی بررسی و محاسبه می‌شود. در تعریف جمعیت فعال آمده است "جمعیت فعال

^۱ دانشجو دکترا جمعیت شناسی. رییس گروه آمارهای جمعیت و سلامت، مرکز آمار ایران

گروهی از جمعیت را دربر می‌گیرد که در سنین فعالیت و کار قرار دارند و می‌توانند به تولید کالا و خدمات اقتصادی و اجتماعی بپردازند."

جدول ۲- جمعیت فعال (۱۵-۶۴ ساله) ایران: ۱۳۳۵-۹۵

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل	۵۳/۸	۵۰/۰	۵۲/۰	۵۱/۵	۵۲/۶	۶۹/۷	۷۰/۹	۶۹/۹
شهری	۵۶/۲	۵۲/۴	۵۵/۷	۵۴/۲	۵۸/۴	۷۱/۵	۷۲/۳	۷۱/۲
روستایی	۵۲/۷	۴۸/۵	۴۸/۶	۴۸/۳	۶/۵۲	۶۵/۹	۶۷/۴	۶۶/۳

منبع: نتایج سرشماری های عمومی نفوس و مسکن: ۱۳۳۵-۱۳۹۵

روند تغییرات نسبت جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله نیز در فاصله‌ی سال‌های مورد بحث از آهنگ یکنواختی برخوردار نبوده است. اما آنچه قابل ملاحظه است افزایش این گروه سنی در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۳۵ (۵۳/۸) تا ۱۳۹۵ (۶۹/۹) می‌باشد. از جمله دلایل افزایش جمعیت در این گروه سنی افزایش جمعیت موالید دهه ۵۵-۱۳۶۵ می‌باشد که حجم جمعیت واقع در سنین کار و فعالیت را در سال‌های اخیر افزایش داده است. بدیهی است از جمله ویژگی‌های مربوط به جمعیت ایران افزایش جمعیت بالقوه فعال است و در صورت بهره برداری مناسب و بهینه از این ظرفیت می‌توان به سرعت توسعه‌ی اقتصادی کشور افزود. اهمیت این موضوع در حدی است که برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی سال‌هایی را که برخی از کشورها با حجم زیادی از جمعیت واقع در سن فعالیت روبرو می‌شوند به عنوان "پنجره‌ی جمعیتی فرصت‌ها"^۲ نامیده‌اند. پنجره جمعیتی دوره‌ای است که کمتر از یک سوم جمعیت خارج از سنین فعالیت (زیر ۱۵ سال و ۶۵ سال و بیشتر) و بیشتر از دو سوم جمعیت در سنین فعالیت (۱۵-۶۴ ساله) باشند. در این زمان می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده‌ی بهینه از نیروی انسانی موجود به سوی توسعه و شکوفایی اقتصادی گام برداشت.